

Visszapillantás a Nyitra-, Turócz- és Liptó megyékben tett régészeti kirándulásra.

Azon körülménynél fogva, hogy hazánk felső vidéke hajdan nem volt annyira kitéve a hadi pusztításoknak, mint alsóbb részei: igen valószínűnek látszott előttem, hogy Felső-Magyarországban a középkor némi régészeti hagyományainak létezniök kell. Régészeti tudósításaink *Nyitra-, Trencsény-, Árva-, Turócz- és Liptó* megyéktől hallgatnak, hogy azonban ezen megyék számos és érdekes régészeti tárgyakkal birnak, arról *Rakovszky István* ő méltósága volt szives tudósítani, nagylelküen ajánlkozván egyszersmind, hogy fennevezett megyéket vele és költségén megszemléljem.

A körülmények nem engedték, hogy Nyitra megyében figyelmünket az itt-ott létező régi templomok megszemlélésére szenteljük. Miért 1869. szeptember 10-én *Novákra* érkeztünk, hol báró *Majthény Ágoston* úr nagylelküen ajánlkozott, segédkezet nyújtani, hogy vizsgálatainkat e vidéken megkezdhessük.

Novákon mitsem lertünk, mi figyelmet ébresztett volna, kivéven egy 1488-ból származó sírkövet, mely a mult században épült új templom zenekara alatti belső falba van illesztve. A különös idomú felírás felett díszes mondatszalg van, melyen azonban csak egyes betűk vehetők ki. A felírás alatt, mely így hangzik:

HIC·IACET·EGGRE
GIVS·GREG·ORI9
DE·MAITHEN·
OBIT·FERIA·TERC
IA·POST·FESTUM
GGORI·A·D·1888.

van két gömbölyü díszítmény a Majthényi család czimerével.

Szeptember 11-én *Privigyére* érkeztünk. A kegyesrendi atyák temploma feltűnt annyiban, hogy mind külseje, mind belseje gazdagon van díszítve; de minthogy a barock időből származik, kutatásunkat a városi nagy templom felé irányoztuk. A *privigyei* városi templomot kivéve, innen felebb a Turócz-, Árva- és Liptó megyékben fekvő templomok csekély kivétellel majdnem mind *védelmi templomok*, így a bajmóczy várkapolna falain még most is lőrések láthatók.

Feltűnt azon körülmény, hogy a szentélyek többnyire csak négyszögűek s gerinczekkel boltozva, holott a templomhajók nagyobb részt nincsenek beboltozva. Ezen sajátságosság abban leli megfejtését, miszerint rendszeren csak a szentélyek épültek kőből, a hajók pedig fából, és ez utóbbiak tűz által elpusztulván, csak később építették a szentélyhez a hajót; minthogy e vidék fában nem szükölködik, a falakat egyszerűen fával fedték. Innen magyarázható az is, hogy a falusi templomokban a zenekarok többnyire csak fából épültek. Mielőtt visszatérnék a *privigyei* főtemplomhoz, említenem kell, hogy *Juris Antal* plébános úr szives készséggel mogengedte, mikép az ottani érdekes tárgyakat

lerajzolhassam; de midőn a mellékelt rajzokra hivatkozom, kénytelen vagyok kinyilatkoztatni, hogy a rajzok általában pontosságra igényt azért nem tarthatnak, mert az utazást bérkocsival tévén, nem tartózkodhattunk egyes helyen oly hosszas ideig, miszerint képes voltam volna pontos és mértékkel ellátott rajzokat készíteni.

Az említett megyékben létező templomok közt kevés tartotta meg eredeti idomát, habár az ajtók és ablakok igen gyakran elárulják középkori származásukat, de a divatos és barock-izlés által annyira el vannak torzítva, hogy a fenlevő régi maradványok az épületek eredetét inkább elhomályosítják, mint felvilágosítják.

Az említett körülmény, miszerint gyakran igen rövid ideig tartózkodhattam egy-egy helyen, hogy felvételeim alaposak lehessenek, más részről pedig az, hogy terjedelmes szakművek nincsenek kezeimnél, melyek által összehasonlítást tehetnék, sok helyen kénytelen vagyok azt egyszerűen leírni és közölni a nélkül, hogy a látott tárgyak itészetébe bocsátkozhatnám.

Ilykép vagyok a *privigyei* főtemplomra vonatkozólag. Ez a *canonica visitatio* szerint sz. Bartholomaeusnak van felajánlva, és 1213-ban építve; a hajó és torony *Rákóczy* ideje alatt épült, de a templom maga ellenkezőt mutat. A templom hajója keresztboltozatú; két oldalán két egyszerű pillér áll, melyek vállkövei a templom oldalfalaiba vannak eresztve, úgy, hogy e boltozatok által az egész hajó körül karzat támad, mely a hivek által használtatik. A templomnak hajdan csúcsivü ablakai valának, melyek azonban idővel kerek ablakokká változtattak át.

Ámbár semmi biztos nyomára nem találtam, hogy a templom valaha az ágostai felkezetűek kezében volt légyen, kik a templomokat ily módon szokták átalakítani, mint az a Pozsony megyei *Sz. György* városkában lévő kegyesrendiek mostani templomával történt, mégis igen valószínű, hogy itt is hasonló eset adta elé magát; mert a mint látni fogjuk, a temető-templom egy ideig az ágostai hitvallásuak birtokában vala.

Az arcus triumphalis csúcsivü, és ugyanazon izlésű, egy holdú, hatszögből épült szentélybe vezet.

A földszinről körülbelül 6 lábra egyszerű kis gyámkövek vannak, melyek ismét 5 lábnyi magas féloszlopokat tartanak, a gerinczek ezek kapiteljeibe futnak össze; a góth boltozat két zárkövet tartalmaz, melyek közül egyiken egész ujonnan festett ország czimere, a másikon pedig a négy osztályu paizsban 1 és 4 mezőben váltogatva két vörös és két ezüst pólya, 2. és 3-dikban pedig két és egy hatágu csillagu czímer vagyon.

A főoltár renaissance-barock időkből származik.

Az evangeliom oldalán van jó állapotban, de kellőleg bemeszelve, a góth izlésű, vas ajtóval ellátott, 3' 7" magas és 2' 2" széles szentség ház.

A szentélyben, a sekrestye-ajtó és szentség ház között áll a kegyúri szék, melynek fő oldalán czímer és ezen évszám 1691. látható. A kék czímeren három pelikán babér koszorút tart. A templom góth ajtaján át gerinczekkel ellátott góth boltozatú előépületbe jövünk, ez kimenetül szolgál, és a 17-dik századból származó *Piatsek* Mihály és Antal testvérek egyszerű sírkövén kívül mitsem tartalmaz. A templom külseje egyszerű, idomtalan támoszlopokkal van ellátva. A régi korát mindjárt első tekintetre eláruló négyszögű torony, három részben kisebbedik és hagyma idomú sisakkal van fedve.

Tagadhatlan, hogy e templom, habár egyszerű, de minden esetre góth izlésben épített és csak később idomított át.

Felmenvén a toronyba, 4 különböző nagyságú harangot találtunk, melyek közt a második minuskula betűkkel e felirással van ellátva: *sanctus johannes marcus lucas mathens*

sancta maria gracia plena dominus tecum ora pro nobis filium tuum 1504; a harmadik harang 1689-ből származik, felirat nincs rajta.

A harangokon kívül a privigyei lakosok még sokkal nagyobb ereklyét tudtak az idő rágó fogai alól megmenteni; értem a gyönyörű *szenségtartót*.

Jelen század elején a francia hadjáratok alkalmával a kormány a hádi siker biztosítására mindent megmozdítván, többek közt megparancsolá, miszerint a templomok ezüst készleteiket rendelkezése alá bocsássák. A privigyei lakosok azonban a szóban forgó szentségtartót és egy, a renaissance-időből származó thuribulumot 400 forintért kiváltották. E fenkölt lelkű lakosoknak köszönhetjük, hogy megmentetett egy remekmű, melyre elég okunk van kegyelettel tekinteni. A privigyei lakosok azért kívánták e művet megtartani, mert *Mátyás* király ajándékának tartják. Mennyiben igazolható e véleményük, azt okiratokkal bebizonyítani ugyan nem tudják, de a mű minden esetre *Mátyás* király idejének megfelelhet. A *szenségműtató* 3' 6" magas, s legjobb karban levén, aranyozott ezüstdből készült. A láb négy nagyobb és négy kisebb kerek szíromra oszlik; az alap felső díszítménye áttörött, az alsó fényes, hasonlóképp fényes a nyak is, az alsó kisebb gombig (Knauf) e gombtól a tulajdonképi szentségtartóig a 8 nyaklapály kő vagy téglaszerű karczolásokkal van ellátva. A közép gömböt 8 oszlopon álló, keresztvirág és levélsomókkal ellátott díszfödelecske környezi; a harmadik gömb ismét egyszerűen fényes. A tulajdonképi szentségghajlék a gömb fölött szélesbedő talapzaton nyugszik, melyből három egymás mellett álló díszfödél emelkedik. A közép és nagyobb díszfödél alatt van a szentségtartó (lunula) négy sugárral ellátva. A kisebb díszfödélekben egy 2" magas áttört díszítmény van alkalmazva, melynek jobbán 2" nagyságú szent Lukács, balján pedig sz. János áll. A díszfödél támoszlopokon nyugszik, a két szélső alapzatán balfelül sz. Márk, jobbról pedig sz. Máté áll, keresztbe fonott tornyocskák által fedezve; a kinyuló oldal alatt két gyönyörű tekervényes levéldísz van alkalmazva; a két kisebb díszfödelecskén tornyocskák közt négyágú keresztvirág és levélsomókkal díszített tornyok emelkednek; a közép nagyobb díszfödél egy félgömbölyű kupolával van fedve, melyet a köröskörül levő tornyocskák egészen elfödnek, felette áttört díszítménynyel ékesített talapzaton a szeméremkendő és tövis-koronával ellátott Jézus áll, fedve négy oszlopon álló díszfödelecske által, melyből a harmadik díszfödél emelkedik, ez alatt kis talapzaton áll sz. *Péter*, egyik kezében kulcsot, másikkban könyvet tartva; e díszfödél mellett emelkedik 4 csavart tornyocska. A 3-dik díszfödél hatágú csavart virágcsomókkal gazdagon ellátott torony fedi, a torony csucsán lévő kereszt felett négylevelű keresztvirág van alkalmazva, melyben a fiait saját vérével etető pelikán ül. Az 5. címér csak díszítményül szolgál, anélkül, hogy rajtuk címerrajz volna.

Ha tekintetbe vesszük az egész eszmét, s a mű gazdag kivitelét, alig juthatunk más következtetésre, minthogy ezen ereklye valóban *Mátyás* király egyik kitűnő hagyománya *).

A thuribulum ezüstdből készült és fedeléről ítélve az átmeneti korból származik. A félgömbölyű hat virágcsomóval ellátott gerinczes medencze vésett góth izlésű mérművekkel van díszítve két rézből álló födéllel, melynek alsó részét domború kagylók díszítik, e felett van három csinos, áttört mérművekkel ellátott ablak, melyeket hat oldalú gerinczes torony és

*) Meglehet, de éppen a sok ide-ode hajló toronyka és tekervényes tagozat csakugyan a hanyatló izlés tanúi, és inkább a XVI-dik századra látszanak utalni, mint *Mátyás* király még remekebb izlésű korszakára.

a felette levő keresztvirág koronáz. A lánczok háromlevelű herelevélen függnék. A mű csinos kivitele és annak arányai szép látványúl szolgálnak.

Találtunk még egy, a renaissance-idejéből származó csinos pacificalét is.

A kelyhek minden régészeti érdek nélküli barock időből valók.

A privigyei városházán semmi érdekest sem találtunk kivéven egy életnagyságú német tábornokot ábrázoló gyönyörű olajfestményt. Az ottani főjegyző úr nyilatkozata szerint e szép mű árverésen 50 krért vétetett meg, és a városi levéltárt ékesíti. Monogram-mot rajta nem találtam, csak egy czímert, mely felett e betűk N. G. B. D. W. alatta pedig ily felírás vagyon „Litteris et armis pro Caesare et Rege catholico vincere ac mori.“ A lovag ruházata- és a felirási betűk alakjából a 17-dik század vége, vagy a 18-dik század elejére lehet következtetni.

A privigyei temető közepén levő, Sz. Máriának ajánlt templom hétszög alakú s lőrészekkel ellátott védfallal van körülveve, melynek minden szögletén egy-egy hatszög alakú emeletes bástya áll. Említettem, hogy a templomok ezen gazdag erdős vidéken többnyire fával vannak fedve; így nem lehet csodálni, hogy bár a falak a góth izlés jellegét viselik, a hajó későbbi időkben kereszt boltozattal ellátatott, holott a szentély, torony és az e mellett lévő két kápolna gerinczes góth boltozatú. — A szentély 2 holdú és a hatszögű apsisban végződik. A föld lenyúló félpillérek egyszerű kapitelveiből indulnak ki a boltozat gerinczei, ezek egymást zárkövekkel nem bírják. A szentély átmetszvéen baloldalán van az egyszerű szentség ház minden díszítmény nélkül. A diadalív fölött következő felírás olvasható:

Sum vetus et nemini constat quando vel a quo
Virgineae matri condita sacra Domus.
Si mihi matris icon compar (sic) octo decennes
Annos et septem seclaque sena dabo. (1687.)
Me furor hostilis violavit secta Lutheri
Nunc iterum rimas minitans ac pone ruinas
Prividiae renovo cuncta labore meae.

Figyelemre méltó az arcus triumphalis alatt lévő kehely alakú szószék, mely kőből épült. A szentélyből 3 kőlépcső vezet fel. Az egész mű számtalanszor belevén meszelve díszítményt rajta nem találunk. — Említendő még 4 kép, melyek a hajdani szárnyas oltártól származnak s most a zenekarzaton az énekesek által *székül* használtatnak.

A mostani főoltár renaissance korból való, és elég csinos. A templomtorony és a mellette lévő borzasztóan renovált két kápolna, melyek közül egyik kamarául szolgál, csúcsíves ajtóval bír, még az ablakokon is észrevehető, hogy hajdan csúcsíviűek voltak.

Innen *Bajmócra* mentünk az ottani templomban lévő szentségtartót meg szemlélendők.

Majihényi esperes úr magyar vendégszeretettel kész volt ugyan kívánatunknak megfelelni; de a monstranziát nem mutathatá meg, mert egy rejtett helyen el volt ásva. — A dolog így áll. *Bajmóc* várának tulajdonosa és a falusi templom kegyura a szentségtartó már többször követelte a vár kápolnája számára, és át is akarta mint oda tartozót, vitetni.

Az öreg esperes úr erőszaktól tartva, hogy a szentségtartó nála ne találtassék, azt elásatta, s csak isteni tisztelet alkalmával véteti elé rejtékéből. — Ilykép az nap a szentségtartót nem láthatván, rövid időmet a vár meg szemlélésére szenteltem.

Következő nap *Bajmóc*on örvendetes meglepetésemre a szentségtartót már az esperes úr szobájában találtam. E szentségtartó talapzata 4 levél alakot mutat, az alsó alapzata egyszerű fényes, a felső áttört díszítmény nyel van ékesítve; — a nyakon

három gömb van, közülük a két szélső egyszerű, a középső azonban hat oszlopon álló díszfedelet képez; a tornyocskát virágcsomó és keresztvirágok díszítik. A főépítmény alapja áttört szőlő levelekkel van ékesítve; közepén hatoldalú hajlék, melyben ismét a lunula van; a házika 4 kisebb oldalai vésett díszítményűek, mellette mindkét oldalról támoszlopokból képzett két díszfödél. Ezen díszfödelek alatt hajdan az evangelisták voltak, de elveszvéen, 1739-ik évben relief evangelistákkal és a díszfedél üregét eltakaró barock díszítménynyel pótoltatának. A restauráció éve az alapzat egyik levelébe van bevésve. A lunula házikója felett három díszfedél vagyon, középsőben Krisztus urunk tövis koronával, a két szélső alatt pedig sz. Katalin és sz. Borbála eredeti alakjokban alkalmazvák. A középső díszfödélből az utolsó négy oszlopon álló díszfedél emelkedik, melyet csinos tornyocskával fed be. A keresztvirágban lévő keresztcske új. A közép építmény alatt gyönyörű csavart tölgyfa díszítmény van alkalmazva. E szentségtartó 3' 6'' magas és így a privígyeit nagyságban meghaladja ugyan, de szépségre nézve alatta áll *). Összehasonlítva e két művet és ezek egyes részleteit s különösen a virágcsomókat: bátran kimondhatjuk, hogy egy művész keziből s így egy időből származnak. A bajmóczi nép e szent ereklyét nagy tiszteletben tartja, mert ezt is *Mátyás király* ajándékának mondják. Hogy Mátyás király Bajmóczón több ízben tartózkodott, a történelemből tudjuk: azért a nép hite annál is inkább valószínűvé válik, mert a mű az állított kornak megfelel.

A bajmóczi cooperator *Podvianszky* úr említé, hogy *Kolarovitzon* Trencsénmegyében *Bitse* mellett létezik egy 1112 évben épült templom, és annyira dülőfélben van, miszerint az isteni tiszteletet vagy szabad, ég alatt vagy szobában kénytelenek tartani. A helységnek 4000 szegény lakosa van, kik saját erejükből képtelenek a templomot helyre állítani, a kegyúr pedig a „*Fundus religionis*“ eddig mitsem tett. Különben erről *Dlahotuczky* zsolnai esperes úr, ki egyuttal lelkes régész is, kimerítőbb tudósítást adhatna **).

Privígye városa jegyzője, *Adamik* István úr szívesseggel ajánlkozott, hogy *Poruba* régi templomát megmutatja. *Poruba* helység Bajmócz fölött a hegy lejtőjén fekszik. A községben alig van több 30 háznál; a templom a helységen kívül egy dombocskán áll, melyről az egész vidék áttekinthető.

E templom védfalakkal van környezve és tagadhatlan régiség, miről kis csúcsívű ablakai és ajtai tanuskodnak. A szentély négyszögű (quadrat) s hosszában gerincz nélküli csúcs íves boltozatú; a hajó szintén négyszögű, de boltozat nélkül, a zene karzaton és a famennyezeten látható négy evangelista és a növénydísz 1685-ből származik. — A festészet vízszínekkel készült és minden tekintetben rosznak lehet nevezni. A szentély ellenben gyönyörű fresco festménynyel van ellátva.

A csúcsíves boltozat közepében van a megváltó, szivárvány-szinű tojásalaku (*mandorla*) köröztvényynyel, e mellett vannak a négy evangelista jelvényei, ezek mellett pedig köriratban sz. Ágoston, sz. Basilius, sz. György és sz. Ambrosius. A köriratban majuskulák a minuskulákkal váltakoznak. E fresco festmények a művészet minden kivánalmának megfelelnek,

*) Ez az izlés dolga; de ha a bajmóczi szentségtartó középosztálya sugár, szerves fejlődését tekintjük, ennek adnám az elsőséget szép egyszerűsége miatt; csak az kár, hogy az alsó osztály mellék-hajlékaiból a közepe felé kunkorodó ágak a góth izlést annyira arczúl csapják és a fémből fadíszítményt csikartak ki.

R.

**) Valóban sajnos az országos tapasztalás, hogy eddig a fundus templomai egyáltalán legrosszabb és vallásunkat igazán szégyenítő karban vannak; reméljük azonban, hogy ez jövőre jobbra fordul, és a miniszterium segédkezet nyújtand, miszerint a gondjára bizott ősrégi templomok az utókornak fenntartassanak.

R.

csak az sajnos, hogy a falak (a boltozatot kivéve), melyek szintén festve voltak, jelenleg be vannak meszelve.

E templomban találtam az első szárnyas oltárt, mely már használaton kívül van; az oltár szárnyai a templomban hevernek, a rajtok ábrázolt szentek nem valami kitünő festmények ugyan, de rajzuk művészinek mondható. Az érdekes, törött ruharedőzetek Dürer idejére mutatnak. Ha már használaton kívül tétettek e képek, legalább a pusztulástól lennének megóva, vagy küldetnének a m. nemzeti muzeumba.

Az oltár fából készült, hátterén kék virágokkal; az aranyozott, fából faragott szentek a kék háttérből igen izletesen emelkednek ki. Az oltár felett hármás díszfödél van, mely azonban már meg van csonkítva. Bizonyosan itt is voltak faragott szentek, melyeket azonban meg nem találhattam. Dús nyereiméimel, tapasztalataimmal visszatértem *Novákra*, hol *Majthényi* Rezső úr a hajdani Keselökeő vár egyik kályhájának csinosan díszített darabjával szíveskedék megajándékozni.

September 12-dikén útnak indultunk és délután 3 órakor *Rakóra* (Turóczm.) érkeztünk. Első teendőnk volt az ottani templomot meglátogatni, melynek szentélye egyszerű góth izlésben, a hajó pedig 4 falból épült. A szentély gerinczes boltozatú, a hajó padolata pedig fával van fedve.

Féltűnt előttünk egy kis, czirill felirással és az orosz sassal ellátott harang. Tudakozásunk folytán értesültünk, hogy az ily fajta harangokat az olaj árusok hozzák, kik Oroszországba mennek olajt árulni s ott ily harangokat ingyen kapnak. Ugyanitt 3' magas 2' széles csekély műbecsrel bíró olajfestmény vagyon: Sz. Mária vörös vánkoston ülve a kis Jézust tartja, ki *jobbában* (mint Jupiter szokott) *villámot tart* (?); Mária lábai előtt (ruhájok után ítélve), három református doctor védi magát a bibliával a villám csapása ellen.

Említenem kell még az ott lévő, kőből készült keresztelő medenczét, mely 2' 7" magas és a századok bélyegét viseli homlokán, úgyszintén a szószéket, mely kőből készült és ép olyan idomú mint a *privigyei* temetőtemplomban lévő. Végre a templom ajtaján roppant nagy, három szög alakú vaslakatot találtunk, mely azonban igen romlott, lánczon lóg és használaton kívül van. Felírás nincs rajta.

September 13-dikán reggel 8 órakor *Sz. Mártonba* értünk. Az itteni nagytemplom szentélye négyszegű vagyis *egyenes záradékú*, a négy szögletben fél pillérek állanak, melyek a gerinczes csúcsívű keresztboltozatot tartják. A szentély epistola oldalán a falban kőből készült gyóntatószék(?), az evangelium oldalán pedig kis egyszerű szentség ház vagyon; a rácsozaton alkalmazott vasrózsák megaranyozvák.

A sanctuarium keskeny csúcsíves ablakai oda mutatnak, hogy ez a góth izlés első időszakába tartozik.

A hoszhajó egyhajóu ugyan, de mindkét oldalán külön felirással bíró karzattal, mely 2 félköríven nyugszik, van ellátva; balról az egyik boltozat be van falazva és *kamarának használtatik*. Habár a hajó a szentélylyel nem egykorú és talán a 17-dik században nagyobb javítást, azaz csonkítást szenvedett, mégis góth ízlésű volt, mert az ablakok csúcsívesek és halhólyagos mérművekkel vannak ellátva; — csúcsívű a templom ajtaja is, s a falaknak támoszlopai vannak. A kapuzaton, a hajó- és szentély falain a vastag mész alatt igen valószínűleg színes festmények rejlenek.

Régibb időből származik a *keresztelő medencze*, mely kőből készült 3' 6" magas, 1' 6" átmérővel. A főoltár gyönyörű renaissance munka, gazdagon aranyozott és szépen faragott szentekkel és díszítményekkel, hasonlóképp csinos a fából készült és számtalan színes faragvány nyal díszített szószék is, melynek díszfedelén „Stefanus Revay fieri curavit

anno do. 1642.“ felirat látható. Egyik *Revaytól*, ki a múlt században a túróczi megyei banderium parancsnoka volt, csákó, kard, tarsoly és egyéb hadiszerek vannak a falon felakasztva. A hajó jobb falán van renaissance izlésben Révay Péter emlékcímere 1622-ből, Révay Pálé 1635-ből, és egy harmadik olvashatlan felirással; a két utóbbi hasonló a pozsonyi főtemplomban lévő Pálfyakéhoz.

Itt szert tettünk egy a múlt század elejéből való hosszú *lovas dobra* és egy régi trombitára (Posaune) ez utóbbit felkötvén kocsinkra *Szucsánynak* hajtattunk.

Szucsán helység a szép Turóczi megye közepén fekszik. Itt láttuk a civilizatio kezét működni, mert e helységnél lesz az oderbergi vasút állomása és mondják, hogy egy év múlva a vonal a közlekedésnek adatik által. A védfalakkal bekerített templom ugyan e vidék jellegét hordozza. — A szentély csúcsíves és egyszerű gerinczes boltozatú, a hajó újabb időben kereszt boltozattal fedeztetett; a sanctuarium és a hajó ablakjai igen keskenyek és csúcsívesek. A csúcsíves egyszerű főkapu tympanonjában Krisztus urunk a kínszközökkel minden műérzék nélkül fresco modorban van festve.

A sanctuarium nyugati küloldalán a nagy Kristóf a gyermek Jézussal van ropant mérvben ábrázolva, s körülötte színes szegélydísz. A hajó nyugati külfalán falba karczott virág-minuskula felírás: „Joannes Kalina die Juliannae 1590“ alkalmasint a templom helyreállítójára vonatkozik.

Ugyanaz nap 11 óra tájban *Turánba* érkeztünk; az itteni védfallal bekerített templom szentélye négyszögű és góth gerinczes csúcsívű boltozattal van ellátva; ilyen a sekrestye is. A négyszögű hajó újabb időben épült, s annak felső padozata fából áll és újabb korból származó vízfesteménynyel van ékesítve. Az ajtók, ablakok csúcsívűek. A hajó baloldali falában van egy kő e felirással „Johann Kurap*) 1034. A Turan.“ Az ottani lelkész úr erre azt jegyzi meg, hogy midőn a hajó építettet, e követ az alap ásásnál találták, miből nagy lelkesedéssel következteti, hogy a templom szentélye 1034-ben épült; ellenvetéseim, hogy góthizlésű építmény 1034. évben a lehetetlenségek közé tartozik, nézeteit le nem győzhették. — Az érintett felírás római betűkkel van vésve. Az alacsony harang-torony a templomtól elkülönítve áll.

Érdekesebb tárgy a még most is használatban lévő szárnyas oltár, melynek magassága és szélessége 4' 10". Az oltáron áll 5 koronás, fából faragott és megaranyozott sz. asszony; a redőzetek még a Dürer előtti időre mutatnak, a díszfödelek alatti háttér kék. a háttér többi része aranyozott és góth izlésben stylizált növénydíszszel van ellátva. A díszfedél mérvei aranyozottak és fából csinosan vannak faragva; a közép díszfedél alatt lévő czímer rajzát ki nem vehettem; pedig ez leginkább adhatna némi felvilágosítást. A talapzat szegélyzete szintén kék háttéren vagyon.

Az oltár felé hajló szárny-képek aranyozott háttéren igen jó olajfestmények, a külső képek egyes kézzel és bátorsággal csak alá vannak festve; még a háttér aranyozása is hiányzik. A művész, ki e képeket készíté, egyes rajzoló volt. Az egész oltár igen jó karban van. Az evangelium oldalán kis egyszerű szentség ház minden rácszat vagy zár nélkül vagyon; a szószék henger alakú és kőből készült. Figyelmünket nagy mérvben igénybe vette még a templom csúcsíves tölgyfa ajtaján lévő vas díszítmény is, mely igen jó karban van.

A rossz út és koci által törődve fáradtan 4 óra tájban a gyönyörű fekvésű *Rózsahegyre* és innen Rakovszky István ő méltósága birtokára *Nagy-Selmeczre* érkeztem. Ő

*) Talán 1634. vagy épen 1834?

méltósága gazdasági ügyekkel lévén elfoglalva, kocsiról gondoskodott, melyen más nap reggel a vidéken levő templomokat meglátogatandó, 6 órakor utnak indultam. 7 óra felé Sz. Mihályra érkezünk. E helység a Vág vize balpartján, kis dombocskán van, a templom még nagyobb emelkedésű dombon épült és a hely a vidékre gyönyörű kilátást nyújt. A kocsi az úton várt, azért az érdekes helynek kevés időt szánhattam; de ez alatt is igen érdekes tárgyakra bukkantam. A templom szentélye és hajója egy fedél alatt van s e két rész majd nem egyenlő nagyságú.

Az egész építmény kőből készült és 10 csinos, eszetővel ellátott támoszloppal bír. A szentély három ablakja az átmeneti korból való, mert azok egyszerű mérművein a román és kezdő góth izlés tisztán ki van fejezve; a szentély négyszögű és gerinczes csúcsívvel van boltozva. A hajó szintén góth izlésű keskeny ablakokkal van ellátva, minden mérmű nélkül.

A szentély evangélium oldalán kis fa-ajtajú szentségház vagy on. Az ajtó hársfából készült s minuskula felirásokkal van ellátva. A felirás közt olvastam e szavakat is „*hoc opus fecit venzel*“; az ottani művelt és tudományos lelkész úr, a munkát az egykoru sz. mihályi lelkésznek tulajdonítja. A felirás háttere váltakozva veres és zöld, s csinos műnek nevezhető a mennyiben a fehér fabetűk szépen kiemelkednek a színezett háttérből. Az említett lelkész ur nyilatkozata szerint e vidéken a sz. mihályi templom a legrégebnek tartatik; úgy látszik, hogy e nézet nem alaptalan, mert a nép e templomról sokfélét mesél.

A templom körül van a hívek temetkezési helyök is. A templom védfalán kívül pedig a tanító kertje, hol ez idén méhest építvén, 3 lábira a föld alatt 18 urnára bukkantak, melyekben csontokat és két bronz tűt találtak. Az urnák, pénz nem lévén bennük, a divatos eljárás szerint (!) összetörték s a két, 4" hosszú tű megmentése és a cserepek összeszedetése csakis a lelkész dicséretes buzgalmának köszönhető.

Az urnák egyszerűek, nem készültek korongon, és hamúsíntűek; az agyag kavicsos és homokos; nagyságuk a cserepekről ítélve körülbelül 2' magasságú és 1 1/2' átmérő szélességű lehetett.

E lelet a nép hitét nagyon megerősíti. Hogy itt bronzkori temetkezési hely létezett, annyi bizonyos. A két tű rajzát, melyekből a nagyobb a pozsonyi városi muzeumban vagy on: bátor vagyok 4. 5. sz. ábrában VI. táblán természetes nagyságban bemutatni*).

Igen érdekes tárgynak találtam még, t. i. a templom vizirányos ívű góth ajtaján levő vasdíszítményt. A vasdíszítmény még igen jó állapotban van. Említenem kell, hogy itt a hajdani szárnyas oltárról való képeket találtam. A mostani oltár renaissance korból való. — A sz. mihályi szíves lelkésznek, volt theologiai tanárnak köszönetem kijelentése után tovább utazván *Okolitsnosztra* érkeztem.

Már messziről feltűnt a nagy fekete koczka köves templom, mely a sz. Ferencz-rendü atyák zárdája mellett épült. A zárda előljárója kitűnő barátsággal fogadott és utazásom czélját megtudván, oda nyilatkozott, hogy a zárda birtokában levő okmányokból kiderül, hogy a templom *Corvin János* és *Bakats Tamás* országprimás költségén épült. Ezen állítás tagadhatlan igazsággal bír, mert több helyen találtam kőbe vésve ez év számokat: 1489, 1490. A templom *Alcantarai Sz. Péternek* van szentelve; hatszögű apsisa van, a hajó csarnokalakú, boltozata 6 gyönyörű karsú oszlopon nyugszik. A szentély 4 holddal bír, a háló-boltozat gerincei *fejalakú gyámkövekbe* futnak össze.

*) Könyöki úr csinos rajzai az archaeologiai bizottság rajztárában tételnek el későbbi használatás végett: bár jönne minél előbb az idő, melyben azon érdekes megyéknek, melyekben a tanár úr utazott, régiségeit egyediratilag kiadhatnók.

A templom, valamint a szentély ablakai szép karsú mérművek és halhólyagos díszítményekkel látvák el. A hajó boltozata hasonló a szentélyéhez, a gerinczek szintén fej és golyó idomú gyámköveken nyugosznak; a hat oszlop talpzata négyszögalakú. A zenekarzat két alacsony pilléren áll, melyek fél-körívekkel vannak összekötve. Ez kétségtelenül későbbi időben épült. A csúcsívű arcus triumphalisnak a hajó felé eső falán három festett címmer van, a középső *Bakats* Tamásé, a baloldali, melynek alsó bal mezejét ki nem vehettem, felül jobbra a magyar nyolcz pólyát, balra a kettős keresztet, alul jobbra a dalmát címert tartalmazza; a jobb oldali címmer festése nem látható. A templom északi oldalán van a mellék-kápolna, mely csúcsíves boltozat által választatik el a hajótól. E kápolna északi oldalán két ablak vagyon, egyik belfalán *Bakats* Tamásnak kőből faragott címere a falba illesztve. A templom oltárai, a szószék, és a padok barock időből származnak, hogy azonban itt is szárnyas oltárok voltak, kiderül abból, mert a hajdani oltár képeit a templom alain még feltaláltam.

A templomnak nincsen tornya, külsejét illetőleg: a hajó négy, a szentély pedig három esvényes izü (Absatz) támoszlopokkal bír. A templom főkapuja a nyugati oldalon egyszerű, a felette emelkedő magas kőfalban közép nagyságú, két czölöpü (Pfosten) és halhólyagos mérművel díszített ablak van, mely felett az 1490-dik évszám kőbe vésvé látható. A templom északi oldalán levő első támoszlopon az ország hármass halmon álló kettős kereszt es címere 1489. évszámmal ellátott mondatszalog körületben vagyon. A templom külső falát csinos koszorú párkányzat környezi, melyen kőből faragott mondatszalog létezik ezen évszámmal 1490: Ez alatt a *Matyasovszky* család kőből faragott címere látható. A templom déli oldala mellé a Sz. Ferenczrendű atyák zárdája van függesztve. Azon sajnálattal tértem innen vissza *Liptó-sz.-Miklós* felé, hogy e gyönyörű építménynek nem voltam képes több időt szentelni.

A *liptó-szt.-miklósi* templom szentélye góth izlésű, hatszög alakú apsisal, a csúcsíves boltozat gerincei tám nélküli csúcsokba futnak össze. Az ablakok keskenyek, az apsisból lóher-levéel alakú, csúcsíves ajtó vezet a góth izlésű egyszerű sekrestyébe. Mellette egyszerű kis szentségház vagyon, melynek ajtócskája vasból készült.

A keresztboltozatos hosszház három hajóval bír. A két szélső hajó sokkal alacsonyabb, mint a középső, úgy hogy ez mind két oldalán három köralakú ablakon, melyek az oldal hajó fedele felett vannak, nyeri a világosságot; így természetes, hogy az oldalhajók külön földél alatt is vannak. A zenekar két emeletes olykép, hogy 2 oszlopon, melyek félkörívvel kötvék össze, a párkányzat felett ismét félkörív által egybekötött 2 oszlop emelkedik; az alsó karzat a hívek, a felső pedig a zenészek számára szolgál. Meglepett a hajóban kelet felé álló két gyönyörű, és még használatban lévő szárnyas oltár. E két oltár nagyon hasonlít a Turóczmegyei *Turán* községben levő oltárhoz, azon különbséggel azonban, hogy az itteninél a faragott szentek ruhái tarkábban vannak díszítve. Az oltár felett egy faragott szent s mellette két kép vagyon. A jobboldali oltár ehhez hasonló, csak hogy felette nem szent, hanem fából faragott és aranyozott szentségtartó van alkalmazva, mely mellett két térdelő faragott angyal imádkozik.

A képek gyönyörűen vannak rajzolva és festve. E két oltár mensájának talapjai fából készültek és tarka növénydíszszel csinosan ki festvék. Hajdan mind a szentély, mind a hajók ki voltak festve, mert a mész alatt sok helyen színek nyomaira akadtunk. Emeléndő még a kőből faragott keresztelő medenceze, mely régiségét azonnal elárúlja. A nyugati oldalon álló torony a hajóval egykorú, bár későbbi időkb en felemeltetett. A szentély támoszlopokkal bír. A középhajó déli oldalán az egyszerű korona-párikányzat alatt követ-

kező felirat olvasható: „*Haec Domus Dei renovata erat anno Do. 1469, iterum 1725, Dein 1732, tandem 1828.*“ Hogy e templom hosszahajójának tervezete és falai a román korból származnak, az tagadhatlan; de nem lehet kétségbe vonnunk azt sem, hogy a sok restauráció által eredeti idomát igen sokban elvesztette. Az ottani igen szíves lelkész említé, hogy a templomnak, kriptája is vagyon, melyben a *Szentiványi* nemes család tagjai nyugszanak, de már évek óta nem használtatik e célra, s azért a bejárás befalaztatott.

Kis-Palugyán keresztül utazván, a helységben egy régi, két emeletes négyszög-házon feltűnt az, hogy román izlésű trifoliummal bir. Tudakozván ez épület felül, azt mondták, miszerint ez a nemes *Palugyay* család régi székhelye volt; hogy az épület valaha bástyákkal és víz árkokkal volt körülvéve, de időközben a bástyák leromboltatván, az árok betöltetett, az épület pedig gazdatiszti lakásokul használtatott.

Átmenvén a Vág folyó jobb partjára, 4 óra után *Sz. Máriára* érkeztünk.

Az itteni templom magas dombon áll, s védfalakkal van körülvéve. A szentély góth izlésű. A hajó négyszögalaku; mennyezete fából készült a szentély evangelium oldalán van egy kőből faragott gyönyörű *szenstégház*. Ez háromszögüleg nyúlik ki a falból és szép gyámkő által támasztatik.

A virágcsomók és keresztvirágokkal díszített tornyoeskák $1\frac{1}{2}$ ölnyi magasságra emelkednek. A két ajtón igen szép lakatos mű szemlélhető. Sajnálom, hogy rajzát nem vehettem. Feltűntek még itt a falra függesztetett hajdani szárnyas oltárok gyönyörű képei. A főoltár nagyszerű lehetett, mert a képeken majdnem életnagyságú szentek vannak gyönyörűen és igen ügyes művész által ábrázolva. Igen csinos kőfaragványokkal ellátott florenczi izlésű imapadokat is találtam! e padokról azt jegyezte meg az ottani lelkész, hogy ezeket egy 17-dik századbéli földes úr készítteté, és hogy rajtuk hat olasz szobrász két évig dolgozott. E mondákra sokat nem adhatunk, de annyi bizonyos, hogy ügyes kezek készítették. Egyes padok részletei be vannak festve, mi azomban későbbi időkből történetnek látszik.

E helyet is nagy elégteliséggel elhagyván, *Teplára* siettem. Az itteni templom maga kevés érdekest mutat; de találtam egy szép bronz keresztelő medenczét, mely körül 1' nagyságú majuskula felirattal van ellátva, melynek lepacsokolására a káplán urat megkértem, és annak elküldését meg is ígérte, de szavát be nem váltotta. *Pozsonyból* is írtam egy ottani uraságnak, de eddig ő sem tett eleget kérésemnek. A keresztelő medencze valaha a *szt. mihályi* templomban volt, és még a régi időkből hozatott ide.

Vázlatokkal, jegyzetekkel gazdagon terhelve este 8 óra után *Nagy-Selmeczre* érkeztem. A Vág balpartján attól másodfél órára egy kis völgyben fekszik *Szlécs* helység. Tudomásunkra esvén, hogy a *szlécsi* templom igen régi építmény, September 16-dikán *Rakovszky* urasággal oda kirándultunk. A templom szentélye nyolczszögű apsissal bir, boltozata és ablakjai csúcsívesek, a boltozatot az egyszerű földig érő fél oszlopokból kinövő gerinczek tartják. A főoltár renaissance korból való csinos mű. A hosszahajó egyszerű boltozata háló alakú, a gerinczek átmérője kis háromszöget képez és alig emelkedik ki a boltozattól. A hajó boltozata minden esetre későbbi mű. A fából épült zenekarzat többszínű díszítményekkel van ékesítve, és a hajó mindkét oldalán tekervényes faoszlopok által tartva egész a diadalívig terjed. Egykor mind a szentély, mind a hajó ki volt festve, miről számos helyen talált nyomok tanuskodnak. A hajó két gyönyörű szárnyas oltárt tartalmaz, melyeken a képek *Dürer* korából valók. Érdekesnek találtam a templom

ajtáját, melyet le is rajzoltam. A lakat új, és a hajdani díszítmény eltávolított. A templom falai támoszlopokkal bírnak, és az építmény szintén erős védfallal van körülvéve. A canonica visitatio szerint e templom 1334. évben épült.

Német-Lipcse mezőváros ide igen közel fekszik, azért oda is kirándultunk. Az itteni magas védfalakkal körülvett tornyos templom szentélye 8 szögből épült. A boltozat gerincei csúcsban végződnek, a két zárkó egyikén van: a IHS. monogramm, a másikon pedig egy mondatszalag 1479. számmal. A szentély 1865-dik évben rettenetes ostoba góth-izlésű festményekkel torzított el.

A hosszház két nehéz négyszögű pillér által két hajóra választatik szét. A zenekarzat épen olyan, mint a szlécsi templomé, csak hogy a fa-oszlopok egyszerűbbek. A hajdani szárnyas oltárok csinos képei *úrnap* alkalmával az oltárok készítésére felhasználtatnak. Nevezetes még a vasból készült keresztelő medencze, mely igen jó karban van és veresre festetett. E medencze díszítményeit két vastag vas sodronyból csavarták. Az itteni temetőben van még egy kis góth templom, mely a vidéken a legrégebbnek tartatik. E nézet azonban nem igazolható, mert a fennmaradt csekély részletek inkább az ellenkezőről tanuskodnak. Különbözik az egész épület nem egyéb kis szentélyes kápolnánál és valami nagy figyelmet nem érdemel. Említenem kell még, hogy boldogult *Palugyay* Imre nyitrai püspök e templomocskát javíttatta, azaz kimeszeltette, és a volt lőcsei tanár *Merklas* tervezete szerint csinos góth izlésű új oltárt csináltatott. A hajdani nagyon csinos szárnyas oltár a sekrestyében van felállítva.

Másnap *Rózsahegyre* mentem. A város temploma lejtőn áll, melynek egyrésze erős védfallal van bekerítve. A templom nagy, egyhajóú, a szentély 2 holdas és hatszög-alakú apsisal bír. Igen sajnós, hogy e templomot a múlt század végén góth jellegétől teljesen megfosztották.

A csúcsíves ablakok félig be falazták és félkörívesekké változtatvák; a gerinczek le vannak verve és festmények által helyettesítve; oltár, szószék, medencze sat. a múlt századból valók.

A mi a kegyesrendű szerzetes atyák zárdáját és templomát illeti: az a 17-dik században épült és hasonlít a Jezsuiták által épített nagyszombati templomhoz; de mi legcsudálatosabb, az, hogy a templom orientálva nincs; mi annál inkább megfoghatlan, mert földtéri akadályok itt nem léteznek.

Rózsahegyről délnek 3/4 órára fekszik *Nagy-Selmecz*, a nemes *Rakovszky* család ős birtoka, az út félen, egy domboeskán áll a templom, melyben a kis-selmeczi lakosok számára is tartják az isteni szolgálatot.

E templom a canonica visitatio szerint *Sz. László* alatt épült (?) *Hormeyer* és *Mednyánszky* („Reise durch das Wagthal“) szerint a templomról mondják, hogy Rózsahegy a közelében, a Baráthegyen álló régi *Mnich* várral hajdan földalatti folyosó által össze volt kötve; továbbá állítják, hogy a templom kriptájában *Herberstein* gróf, a Templariusok hajdani fő-Praeceptora hamvai nyugszanak. Meglehet, hogy itt az első templom *Sz. László* király idejében épült, de hogy a még fennálló templom későbbi időkből származik, arról egész jellege tanuskodik. A hajó, szentély, torony és előcsarnok, mely a hajótól köríves boltozattal van elválasztva, és később a czélből épült, hogy nagyobb számú híveket felvehessen, a négyszögű hajó előépítmény egyszerű fapadolattal van ellátva; csúcsíves és gerinczes boltozatot csak a torony, a sekrestye, és a szentély bír. A hajó ablakjai az átmeneti

korból valók. A szentély csak két apró, karesú, csúcsíves ablakkal bír, az egyik az épített oldalon, a másik a főoltár háta mögött. A szentélynek keresztboltozata gerinczes, érdekes még régi festményei által, melyek al tempera vannak készítve. Előre kell bocsátanom, hogy a festész kevés ügyességgel bírt, s hogy a festmények roszak. Mindamellett a természetes nagyság nyolczadában mindegyiket lelkiismeretes pontossággal lemásoltam. A szentély evangélium oldala 6 térre van felosztva; az első tér tartalmazza Krisztus urunk születését; a bal szögletben angyalok láthatók, közepében két angyal, a jobb szögletben pedig a gyermek Jézus a jászolban, körülvéve Sz. József, Sz. Máriától és a szokott állatoktól; a II. tér Krisztus urunknak Jeruzsalembe történt bevonulását ábrázolja. A III. téren az utolsó vacsora van, Krisztus urunk mellett csak két apostol ül, egyiknek feje körül mondatszalog van kötve. A IV-dik mezőny Krisztust az olajhegyen állítja elénk. Előtérben az urat látjuk, háta mögött az alvó két apostolt. V-ik mezőnyben látjuk Krisztust a keresztfán, mellette a két gonosztevőt, a keresztek közt a sz. asszonyokat, háttérben a zsidó népet. E tér mondatszalogokkal át van fonva. Az epistola oldala, mely igen repedezett, restauráció által kivehetlenné vált. Az V-dik téren kivehető Krisztus urunk koronáztatása. A VI-dik térben két zsidó a veres köpenynyel borított Krisztust Pilatushoz vezeti. A VII-dik téren csak két mezitlábos bibornokot látni; egyik veres, másik fekete köpenyt visel. A VIII-dik tér kivehetlen, a IX. tér Krisztus menybemenetelét ábrázolja, vannak itt térdelő apostolok is és a Sz. Mária. A X-dik téren a Sz. lélek leszállása. Szűz Mária az apostok közt térdel, kik fekete fénysugarakkal kötvék össze. A keleti oldalon, az I. téren az Egyiptomba való menekülés; a II. téren Jézus a templomban; a III. téren Jézus Judás által elárultatik; a IV. téren Jézus a katonák által elvitetik; az V. téren Krisztus urunk levéttetik a keresztről, Simon a szent testet tartja jobb karjában, mellette a szent asszonyok, a kereszthez támasztott hágesón egy egyén áll. VI. tér. A szent test, mely a múmiákat utánozólag fehér gyolcsba vagyon burkolva, a koporsóba letéttetik. A fejnél áll Simon a szent asszonyokkal, lábánál szomorkodó angyalok vannak. VII. tér. Sz. Péter tagadása, mellette a szolgáló. VIII. téren Krisztus urunk két egyén által ostoroztatik, megjegyzendő, hogy Krisztusnak sem szemérme, sem szemérem-kendője nincs. IX. tér. A feltámadás, melynek bal része a szárnyas oltár mögött van, azért az egész képet nem lehetett lemásolni, egyedül még csak azt vehetem ki, miszerint a fehér halotti lepel felett egy ór hanyatt esik. A X. téren Krisztus megjelenik Sz. Máriának, ki előtte térdel.

A csúcsíves arcus triumphalis falai szintén ki vannak festve és pedig a keleti részen szárnyas angyalok, jobbra szent Borbála, balra egy sz. asszony kosárral kezében. A boltozaton minden oldalról négy szent van ábrázolva. A boltozat zárkövén Krisztus fejét látjuk, a négy bolt süvegen pedig következő festmények fordulnak elő. A zárkő mellett az evangelisták jelvényei. A nyugati boltsüvegen sz. Mária, ki Krisztus által megkoronáztatik, mindketten góth díszítményben ülnek és angyalok által körülvévők, észak felé több szent, angyal és három, mondatszalogokat tartó személy, a déli oldal be van meszelve, a keleti boltsüvegben az atya-isten ül, mellette sz. Mária, és József állva ábrázolvák, e három szent személy szivárványszínű tojás alakú beszegéssel van környezve.

Megjegyzendő, hogy a képek nagyobb része mondatszalogokkal van átfonva, melyek minuskula betűkkel, a szentírásból vett és az ábrázolt tényre vonatkozó mondatokat tartalmaznak. E szentély körül három láb magasságra lábazati díszítmény van. A festmények származási idejét a 14-dik századba helyezhetjük, mire nézve legbiztosb támpontokat nyújtanak a katonák ruházatai. Ha ugyanis a lovak kantározását, a nyeret, a katonák sisakjait (Kesselhaube) páncélt, (Hauberte) a pajzsokat, továbbá a térdvasakat

(Kniekacheln) csonthüllőket (Beinschienen) madárorrú vas cipőket (Eisenschnabelschuhe) összehasonlítjuk a Demmin Ágost fegyverisméjében ábrázolt több festményrel: mindannyiban azonnal a 14-dik század művére kell ismernünk. Említendő, hogy az itteni lelkészek már több ízben megkísérették e festményeket beszemelteni, de a *Rakovszky* család érdemes tagjai mindeddig mindig megtudták e pusztítási vágyat gátolni, sőt Rakovszky István a festmények megóvása mellett a templom fentartásáról is nagylelkűen gondoskodik.

Az oltár-mensa és rakványa ugyan új de a régi ölhvi magasságú szárnyas oltár háta mögött vagyon felakasztva. A szárnyak csinos festményekkel látvák el és igen jó karban vannak. Rakovszky István ezt is helyre állíttatni, és régi helyére visszatéetni szándékozik. Említenem kell még, hogy a szentély keleti külfalán a *nagy Kristóf* vagyon ábrázolva, de minthogy be van meszelve csak csekély része kivehető. Végre Nagy-Selmecezen említést érdemel még a Rakovszky család ősi várlaka is. (Jánosháza.) Ámbár gazdasági épületekkel körül van építve, és egyik felfelés (zinne) tornyát, úgy hajdan vízzel telt védárkát már elvesztette, az épület, annak kapúja, konyhája és szobái őskori szellemükből mit sem vesztek el; úgy, hogy a ház belrendezése ritka mintájául szolgál az akkori úri lakásoknak. Rakovszky István ő méltósága ezen érdekes várat tökéletesen jó karba hozatni őseinek emlékét fentartani, magának pedig örök elismerést fog biztosítani.

September 20-dikán Besztercebányára érkezvén, kevés időnk maradt az ottani régiségek megtekintésére. Itt azt hallottam, hogy alig találni e helyen régiséget, melyet már többen le ne rajzolták volna. Meglehet ugyan, mikép voltak olyanok, kik érdekekkel viseltettek a régi tárgyak irányában, de a kérdés az: mi közöltetett? Dlahotuczky Ferencz zsolnai esperes úr, rajzban adja a bécsi központi cs. k. régészeti bizottmálynak 1867. év közleményében III. lap alatt az ottani főtemplomban lévő keresztelő medenczét és röviden emlékszik egy a 15 századból való faragott szárnyas oltárról. A magyar tudományos akadémia által kiadott régészeti közlemények nincsenek*) kezemnél és így nem tudom, van-e az Arch. bizottságnak *Besztercebányáról* tudomása? ha nincs akkor bátor vagyok a Bizottság figyelmét az érintett oltárra irányozni, állítván, hogy országunkban létezhetik ugyan sokkal szebb és művészi faragványra nézve több igénynyel bíró szárnyas oltár, de alig van egy is, mely ennek nagyságát meghaladná. Ez oltár a blaubeuerni (Heinrich Otte I. Band. Handbuch der kirchlichen Kunstarchaeologie) oltárhoz, hasonlít, csak hogy a szárnyakon képek helyett faragványok vannak.

Az előadottakból a t. olvasó nyer ugyan némi általános áttekintést az általam beutazott vidék régiségeiről, de minthogy az azokról vett rajzaimat, a nagy-selmecezi fal festményeket kivéve, csak odahányt vázlatoknak tekintem, s több érdekes tárgyat mint az *okolitsnoszi*, a *sz.-miklósi* templomot, a *sz.-mihályi szentségházat* és több érdekes tárgyat le nem rajzolhattam, *Hutiba* pedig, hol e vidéken a legrégebb templom létezik, nem is mehettem, bátor vagyok a t. Archaeologiai Bizottságnak következő indítványokat előterjeszteni.

1-ször. Méltóztassék a felsorolt helyekre az érdekes tárgyak mélyebb kutatása, és pontos felvétele végett egy szaktudóst kiküldeni.

2-szor. Minthogy a kassa-oderbergi vasút Árva, Túrócz, és Liptó megyéken fog keresztül menni, s már építésben van, mely körülmény számos idegent fog e vidékre hozni, kik

*) Henszlmann Imre l. tag már közölte e város régiségeit az Arch. közlem. VII. köt. I. füzet 10 és kk. ll. R.

módot fognak találni, hogy a régi tárgyakat kezökre kerítsék : szükségesnek találnám, hogy az illető püspökök figyelmeztessenek, miszerint az alárendelt papságnak hagyják meg hogy a templomok régiségeit semmi áron el ne adják *); minthogy több templomon tapasztaltam, mikép a restauráció valódi nevéen *pusztítás* volt, azért utasítsanak a lelkészek, hogy a restauráció tervét az akadémia Régészeti Bizottságának véleményadás végett minden egyes esetben bemutassék.

3-szor Szóltassék fel Dlahotuczky Ferencz zsolnai esperes úr, miszerint vizsgálja meg az általam érintett kolaroitzi templomot, és a Dubniczán levő nagy góth szent-ségtartót; melyet több helyen a lelkészek magasztalólag hoztak fel előttem.

Könyöki József,

pezsonyi reáltanár.

*) A tervben levő és mint hiszszük legközelebb életbe lépő országos Archaeologiai bizottság kötelessége leendő ezen indítványokról hatályosan gondoskodni. R.